

AMERİKAN SOSYAL BİLİMİ VE DEVLETLE İLİŞKİSİ*

*İbrahim YÜCEDAĞ***

Özet: Bu çalışma, Amerikan sosyolojisinin/sosyal biliminin devletle olan ilişkisine odaklanmıştır. 1960'lara kadar Amerikan sosyal biliminin dönemin koşullarına nasıl bir cevap verdiği önem arz etmektedir. Zira, toplumsal problemlere çözüm bulma misyonu yüklenen sosyal bilimler ve sosyolojinin alanla ilişkisi yoğun bir gündemle karşı karşıya kalmıştır. Bir yandan iki dünya savaşı ve ekonomik kriz diğer tarafta ise Soğuk Savaş'ın neden olduğu egemenlik mücadelesi sosyolojinin de bu duruma müdahil olmasına neden oldu. Amerika ve Sovyetler arasındaki soğuk savaşta dünya egemenlik alanlarının belirlenmesi ve genişletilmesi isteği askeri alanın dışında bilimin de önemini ortaya koymuştur. Bu çerçevede, çalışmamızda Amerika'da sosyolojinin devlet ve vakıf fonlarıyla ilişkisine değinilecek ve Truva ve Camelot Projeleri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Truva Projesi, Camelot Projesi, Fon, Devlet.

American Social Science And Its Relation With State

Abstract: This study focuses on the relationship between American social science/sociology and the state in America. It is important that how American social sciences gave a respond to the conditions of the period till 1960's. Yet, social sciences and sociology that undertake finding solutions to the social problems have faced with busy agenda. On the one hand, two world wars and economic crisis and the other hand Cold War caused to hegemony struggle leded sociology to get involved in this struggle. In the Cold War between America and Soviet, desire of determination and enlargement of world hegemony areas have revealed the importance of social science/sociology besides military. In this context, we will focus on the relationship between American Sociology and state-foundation funds and try to understand Truva and Camelot Projects.

Key Words: Sociology, Truva Project, Camelot Project, Fund, State.

* Bu çalışma doktora tezinin bir kısmının gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Mardin.

1. Giriş

Sosyal bilimlerin, ortaya çıkışından günümüze kadar, devletle ve dolayısıyla siyasetle olan ilişkisi sürekli bir tartışma alanı olmuştur. Epistemolojik, ontolojik ya da metodolojik tartışmalarda sosyal bilimlerin alan-saha çalışmalarında devletle ve devletin sağladığı fonlarla ilişkisi üretilen bilimsel bilginin ne kadar tarafsız olduğu tartışmalarını gündeme getirmiştir. Amerika'nın ve dolayısıyla da Amerikan sosyolojisinin hâkimiyetine sahne olan II. Dünya Savaşı sonrası dönem, var olan paradigma ve anlayışların revize edilmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir. Bu revizyon görevini sosyal bilimlere üstlenmiş, bu minvalde araştırma ve çözümlenmelerde bulunmuştur. Alana çıkan araştırmacının teknik ihtiyaçlarının karşılanması ve gerekli araçların sağlanması noktasında üniversitelerin ve bilim insanlarının desteklerinin yetersizliği görülmüş bu nedenle de gerekli maddi koşulların sağlanabilmesi ciddi oranlarda mali yardımların varlığını zorunlu kılmıştır. Amerikan üniversitelerinin kendi bütçelerinin yanında bu ihtiyaçları karşılamada devletin çok ciddi katkıları söz konusudur. Bu noktadan sonra da Amerikan sosyolojisinin devletle ve özel vakıflarla olan ilişkisi başlamıştır. Bu ilişki, salt Amerika'nın içsel problemlerini çözme amacını taşımaz. Ancak aynı zamanda II. Dünya Savaşı sonrasında değişen dünya egemenlik sisteminin sağlanabilmesi ve devamı amacını da üstlenir. II. Dünya Savaşı'ndan güçlü bir şekilde çıkan Amerika, dünyadaki güç dengelerini yeniden düzenlemiş ancak karşısında Sovyetler Birliği gibi bir devletle karşılaşmıştır. Soğuk Savaşın başladığı yıllardan itibaren bu egemenlik mücadelesi, kendini tüm alanlarda göstermiştir. Truman Doktri'nin Kore'nin güney ve kuzey olarak ayrılmasına, Marshall yardımlarından Küba krizine kadar pek çok alanda Sovyetler Birliği ile Amerika arasındaki egemenlik mücadelesine tanık olunmuştur. Bu mücadelenin salt askeri güçle çözülemeyeceğinin farkında olan Amerika, sosyal bilimlerden de yardım alarak, psikoloji, sosyoloji ve diğer bilim dallarını Sovyet hâkimiyetini kırmada kullanmıştır.

Social Science Research Council (SSRC) ve *Research Committee on Social Trends* gibi oluşumlar Amerikan hükümetleri için raporlar hazırlamış ve *Central Statistical Board* gibi kurumlar da devlet eliyle istatistiki bilginin toplanmasını gerçekleştirmiştir. Bu tür kurumlarda istihdam edilenlerin çoğu sosyal bilimciydi. Buna bağlı olarak, özellikle Vietnam Savaşı yıllarında sosyal bilimlere kaynak aktarımındaki artışın tesadüf olmadığı görülecektir. Üniversitelerde kurulan bazı araştırma merkezleri üzerinden aktarılan fonlar, hükümetler tarafından belirli araştırmalarda kullanılmak şartıyla verilecektir.

Bu çalışmada yukarıda zikredilenlere bağlı olarak, Amerikan sosyal biliminin devlet tarafından Amerikan egemenlik alanlarının korunması, ge-

nişletilmesi ve Sovyetler Birliği'nin etki alanının kısıtlanmasında ne şekilde kullanıldığına anlaşılmaması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, çalışmada öncelikle, Amerikan hükümetlerinin ve vakıflarının sosyal bilimlere aktardığı fonlar ve bu fonlarla devlet kurumlarının hazırladığı raporlar hakkında bilgi verilmiştir. Soğuk Savaş yıllarının hâkim olduğu dönemde yürütülen projeler olan Truva ve Camelot projeleri diğer bir tartışma konumuzu oluşturmaktadır. Truva projesinde, Sovyetler'in etki alanlarına Amerikan yaşam tarzının, tüketim biçimlerinin yani liberal düşüncenin ulaştırılması amacıyla radyo yayınlarının nasıl ulaştırılacağı ve bu yayınlarda kullanılacak propaganda dilinin belirlenmesinde sosyolog ve psikologların/sosyal bilimcilerin kullanımı anlaşılmaya çalışılacaktır. Diğer çalışma örneğimiz ve Amerikan tarihinin en büyük bütçeli projelerinden olan Camelot projesinde ise, Şili örneğinden hareketle sosyal bilimlerin, alt grupların motivasyonları ve savaş durumunda bunların nasıl silahlandırılacağı gibi konuların tespit edilmesindeki rolü irdelenecektir.

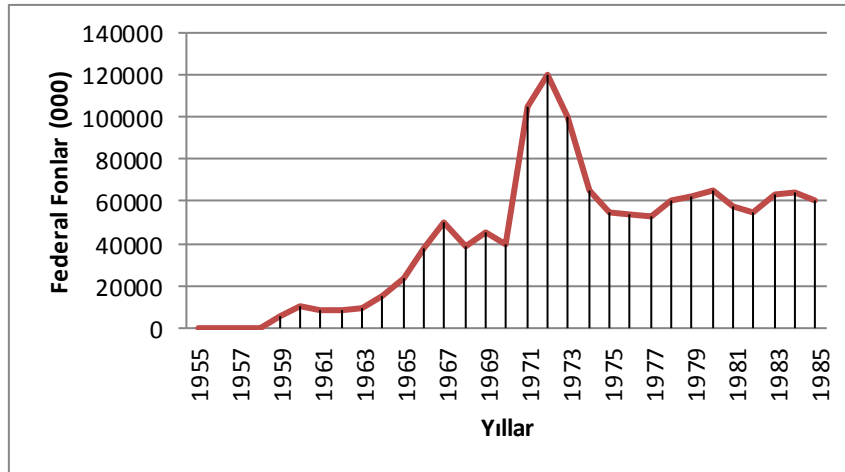
2. Sosyal Bilimlere Ayrılan Fonlar ve Bazı Araştırmalar

Amerika'da sosyal bilimlerin-sosyolojinin devletle olan ilişkisi yalnızca devletin müdahale alanı olarak görülmemelidir. Nitekim devletin yanında özel vakıfların da sosyal bilimlerin gelişiminde önemli etkisi olmuştur. 1920'lerde Rockefeller Vakfı tarafından kurulan Chicago Okulu, sosyal bilimlerin daha az kuramsal bir yapıda olması amacını taşımaktaydı. Sosyal bilimler, daha çok gerçek dünyaya, suç, sapma, kentleşme, ırk gibi konulara yönelmeliydi. Bu çalışmalar için Rockefeller Vakfı 1923-1928 yılları arasında sosyal bilimlere 20 milyon dolardan fazla para yardımında bulunmuş ve bu paralar Chicago Üniversitesi bünyesindeki Local Community Research Committee (LCRC) araştırma merkezinde ve University of North Carolina'daki Institute for Research in Social Science (IRSS)'ta kullanılmıştı (Camic, 2007: 234). Ayrıca söz konusu dönemde Chicago'da bulunan William H. McNeil, anılarında şunları ifade etmiştir: "1944 itibariyle (...) yıllık bütçe 31 milyon dolara (...) fırladı; bunun 22 milyon doları hükümetle yapılan anlaşmalardan geliyordu" (Waters, 2009: 15) Federal hükümetin alana yönelik fonladığı araştırmaların sonuçları yayınlanan dergilerde de kendini göstermiştir. Amerika'da yayınlanan dergilere baktığımızda alana yönelik ilgiyi yayınlanan makalelerde de görmek mümkündür. Sözgelimi 1920'ler boyunca *American Journal of Sociology* dergisinde yayınlanan makalelerin yalnızca %38'i ampirik nitelikteyken, 1930'lara gelindiğinde ise bu oranın %64'e çıktığı görülmektedir (Platt, 1996). Charles Camic'e göre, bu durum temelde iki nedene dayanmaktadır. İlki, devletin iki savaş arası ve sonrası dönemde toplumsal alanda gerçekleşen dönüşümü anlama isteği, geleceğe yönelik projeksiyonlarda bulunabilme gücü istemesi ve bu çerçevede bazı enstitüleri desteklemesi, ikinci neden ise, sosyologların alan araştırmasıyla

problemlere en kısa yoldan ve en etkili şekilde çözüm bulunacağına dair inançtır (Camic, 2007: 275). Tüm bu kaygılar Amerikan sosyolojisinin ayrılmaz niteliği haline gelen alan araştırmasının doğuşuna ve sonrasında da gelişimine kaynaklık etmiştir.

1933'te *Social Science Research Council (SSRC)* ve *Research Committee on Social Trends* Amerikan hükümeti için bir rapor hazırladı. Projenin başkanlığını William Ogburn yapıyor ve proje Rockefeller Vakfı tarafından finanse ediliyordu. Bu raporda Amerika'daki sosyal bilimlerin temel eğilim ve ilgileri irdelenmiş ve devletin bu durum karşısında alacağı pozisyon için bilgi verilmiştir. Raporun adı '*Recent Social Trends in the United States*'tir. SSRC'nin raporunda daha çok sosyal değişmeye etki eden faktörler, bu değişimin nasıl yönlendirilebileceği ve ulusal planlamada sosyal bilimlerin rolü hakkında detaylı bilgiler yer alıyordu. Bu amaçla 1933'te *Central Statistical Board* kurularak istatistiki bilginin toplanmasında kolaylık sağlanmaya çalışıldı. Benzer şekilde 1960'ta '*Başkanlık Bilim Danışma Kurulu*' tavsiyesi de benzer şeyler söyledi: "Amerikan vatandaşlarının genel refahı ve güvenliği için Amerikan biliminin güçlenmesinde büyümenin, hızlanmanın ve devamlılığın desteklenmesi gerekmektedir. (...) Hükümetin temel ilgisi üniversitede bilimin olabildiğince güçlendirilmesidir" (Nichols, 1993: 200). Bilimlerin güçlendirilmesi için de ciddi miktarlarda para yardımıyla bulunmuştur. Aktarılan para miktarlarını aşağıdaki tabloda görmek mümkündür:

Tablo 2. Sosyolojide Federal Fonlar: Kolej ve Üniversiteler

Kaynak: Stephen P. Turner and Jonathan H. Turner; **The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology**, California, Sage Publications, 1990, s. 135.

Tabloda da görüldüğü üzere 1968 hareketi sonrasında özellikle de 1970'lerin başında sosyolojiye aktarılan fonlarda çok ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde '68 hareketinin etkileri, sonuçları ve yaşanan dönüşüm açısından önemi üzerinde durulmuş, Vietnam Savaşı'nın etkileri de bu anlamda unutulmamıştır. Zira Vietnam Savaşı sırasında yürütülen araştırmalar arasında RAND Corporation'ın 1964-1969 yılları arasında yürüttüğü *Viet-Cong Motivasyon ve Moral Projesi* önemli bir yere sahiptir. Bu projenin ilk olarak altı aylık bir süreyi kapsaması planlanırken süre çok daha uzun bir döneme yayılmıştır. Amaç, mahkûmları, saf değiştirenleri ve mültecileri inceleyerek moral açıdan içinde buldukları ruh halini anlamaktı. Bu projenin sonucunda, "düşmanın dağılma noktasına geldiği ve ağır bombardımanın çatışmayı kısa sürede sona erdireceği" görüşü yetkililere sunulmuş ve bu rapordan sonra Vietnam'a ağır bir saldırı düzenlenmiştir (Herman, 2000: 132).

Devlet tarafından desteklenen araştırmalar yine devlet eliyle kurulmuş olan bazı kurumlar üzerinden gerçekleştirilmekteydi. Özellikle *National Science Foundation* 1968'de sosyal bilim çalışmalarına yaklaşık 333 milyon dolar para aktarmış ve bu paranın önemli bir kısmı da sosyolojiye ayrılmıştır.¹ Ayrıca, Ronald Reagan döneminde *National Endowment for the Humanities* adı altında benzer bir yapılanma olduğu da bilinmektedir. Diğer bazı organizasyonlar ise şunlardır: The National Research Council of the National Academy of Sciences (1968), Social Science Research Council (1969), The Special Commission on the Social Sciences (1969). Devletin ve özel kuruluşların (Rockefeller, Ford gibi) sosyal bilimlere aktardığı paralar için aşağıdaki tablonun açıklayıcı olduğu düşünülmektedir:

Tablo 3. Bazı Sosyal Bilim Alanlarında Ortalama Eğitim ve Araştırma Harcamaları (bin dolar)

Departman	Ortalama Özel Kaynaklar	Ortalama Devlet Kaynakları
Sosyoloji	377	150
Ekonomi	476	95
Psikoloji	483	306

¹ Gene M. Lyons: *The Uneasy Partnership: Social Science and the Federal Government in the Twentieth Century*, New York, Russel Sage Foundation, 1969, s. xv. Bu kuruluş, aynı dönem RANN (Research Applied to National Needs) adıyla sosyoloji ağırlıklı bir program başlatmış ve ülke genelinde toplumsal ihtiyaçların belirlenmesi amacıyla bir proje yürütmüşlerdir. Bkz. Turner and Turner, *The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology*.

Kaynak: National Science Foundation (1973)'ten aktaran, Irving Louis Horowitz and James Everett Katz; **Social Science and Public Policy in the United States**, New York, Praeger Publishers, 1975, s. 16.

Tablodaki bilgiler ışığında hem devlet hem de özel vakıflardan sağlanan gelirin sosyal bilimlere aktarılmış olması tesadüf değildir. Özellikle de psikolojinin bu desteği almasında Vietnam Savaşı'nın kayda değer etkisinin olduğu düşünülmektedir. Vietnam Savaşı'yla birlikte askerlerin ve halkın psikolojik olarak hükümete duydukları güvensizlik, savaş ortamının askerlerde yarattığı psikolojik sorunlar, savaşmayı reddetmeleri, üstlerine karşı itaatsizlik gibi eylemlerin gerçekleşmesi bu bilim dalına yapılan harcamaların artmasını beraberinde getirmiştir. Zira benzer durum II. Dünya Savaşı sırasında da yaşanmıştır. Savaş boyunca sosyal psikoloji alanında birliklerin morali, psikolojik savaş ve istihbarat analizi üzerine çalışmalar yapılmış, sosyal psikoloji, deneysel psikologların geniş sosyal grup ve kurum araştırmaları arasında bir köprü sağlamıştır (Lyons, 1969: 8). Savaş döneminde insanların moral değerleri, gelecek algıları ve psikolojik durumları üzerinde durulmuştur. Ayrıca Likert ölçeğinin geliştirilmesi süreci de yine benzer bir durumun ürünüdür (Converse, 1987).

20. yüzyılın erken döneminde devletin sosyal bilimlerle olan ilişkisini belirleyen bazı faktörler vardır. Bunlar; demografik eğilimler ve doğal kaynaklara ilişkin istatistiki bilgi toplama faaliyetlerinin artışı, ilerlemecilikle gelen sosyal ve yönetsel reform gücü ve ulusal mobilizasyonun gerekliliği (Lyons, 1969: 22; bkz. *Recent Social Trends in the United States*, Report of the President's Research Committee on Social Trends, 2 Volumes). Amerikan sosyolojisinin ve sosyal biliminin reformcu karakteri Amerika'da bilimlerin kurumsallaşmasında etkili olan dernek ve toplulukların da kurulmasını hızlandırmıştır. Özellikle 1884'te Amerikan Tarih Derneği'nin kuruluşuyla başlayan bu süreç Amerikan Ekonomi Derneği (1885), Amerikan Psikoloji Derneği (1892), Amerikan Antropoloji Derneği (1902), Amerikan Politik Bilimler Derneği (1903) ve Amerikan Sosyoloji Topluluğu (1905)'nin kuruluşuyla yeni bir döneme girmiştir. Amerikan Sosyoloji Topluluğu, Amerika'da bilimsel kurumsallaşmanın gerçekleşmesinde önemli merkez ve enstitülerin kuruluşunu gerçekleştirdi. Social Science Research Council (SSRC), The Encyclopedia of the Social Sciences ve American Council of Learned Societies gibi yapıların temelini attı. Amerikan Sosyoloji Topluluğu'nun (ASS) adı, sosyologların talepleri ve tepkileri doğrultusunda Amerikan Sosyoloji Derneği-*American Sociological Association* (ASA) olarak değiştirildi. Bu dönüşüm derneğin yapısı ve çalışmalarını önemli ölçüde etkiledi. Sosyologların tek bir çatı altında toplanması sağlanmaya çalışıldı. Bu yapıyla idari yönetim güçlendi, topluluğun aktiviteleri arttı (ödülleri, dergiler,

burslar vb.) ve sosyologlar arasında artan etkileşime bağılı olarak bazı özel alanlarda yeni düşünce akımları yarattı (Turner and Turner, 1990: 152).

Soğuk Savaş dönemine kadar devlet-vakıflar-sosyal bilimler arasında var olan ilişki Soğuk Savaş döneminde de devam etti. Soğuk Savaş'a kadar sosyal bilimlerin daha çok içsel problemlerin çözümüne ilişkin sergiledikleri tutum, Soğuk Savaş'la birlikte daha dışa yönelik bir tutuma dönüştü. SSCB ve ABD arasındaki egemenlik mücadelesinde sosyal bilimlerden yardım alınmış, dünyanın farklı ülkelerinde çeşitli projeler yürütülmüştür. Sosyal bilimlerin değişen bu tutumu, devletle olan ilişkisi bağlamında bir değişime kaynaklık etmemiştir. Yine benzer şekillerde devletin direkt ya da dolaylı olarak desteklediği kurum ve vakıflardan maddi yardımlar alınmış ve bu çerçevede istenilen araştırma ve projeler sürdürülmüştür. II. Dünya Savaş'ından 1960'ların sonuna kadar Amerika'daki sosyal bilimlere en büyük parasal desteğin askeri, istihbarat ve özel kuruluşlardan aktarıldığı birçok kez dile getirilmiş, aktarılan bu kaynakların temelinde *ulusal güvenlik* kaygısını taşıyan projelerin varlığı aşikâr bir şekilde görülmüştür (Engerman, 2012: 393). Bu durum, projeyi destekleyen kurumun projeleri yürüten ekipleri, metodolojilerini ve epistemolojilerini de sınırlandırma ve/veya belirleme gücünü elinde bulundurmasına neden olmuştur. Sınırlama ve belirlemenin yanında kurumların destekleri gizliden gizliye yapılmış, çoğu zaman farklı amaçlara sahip olunduğu söylenerek, asıl amaçlar gizlenmiştir. "CIA, Amerikan Üniversitesi'nin Sosyal Bilimler Araştırma Bürosu'nun (BSSR) savaş mahkûmları üzerine yaptığı araştırmaların (şüphesiz farklı bir adla adlandırılıyordu) finansmanını gizlice üstlenmişti. Gerekçe ise, savaşta ele geçirilenlerin sorgulanmasının, aslında iletişim araştırmalarında kullanılan sosyal-psikolojik ilkelerin diğere bir uygulamasından başka bir şey olmadığının düşünölebileceğiydi" (Simpson, 2000:20-21).

3. Bilgi-İktidar İlişkisi

Tabii burada bilgi-iktidar ilişkisini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Burada, kapsamlı bir bilgi-iktidar tartışması yapmaktan ziyade, kısa bir bilgi-iktidar ilişkisine ve Amerikan sosyal bilimi açısından önemine değinilecektir. Bacon'ın "bilgi, güçtür" söylemi, Amerikan sosyal biliminin devletle olan bağının bir ifadesidir aslında. Bilginin gücüne verilen değerin arttığı yeni dünya düzeninde Amerika'da bilgi, iktidarla iç içe geçmiştir. Soğuk Savaş'ın askeri bakış açısının da ötesinde ideolojik, siyasal ve bilimsel açıdan da değerlendirilmesi gerektiğinin farkında olan Amerika, Sovyetler Birliği'nin etkisindeki bölgelere ulaşmaya çalışmıştır. Bunu gerçekleştirebilmek için de sosyal bilim araştırmalarını desteklemiş ve elde ettiği bilgiler ışığında yeni politik tercihler belirlemiştir. Bilginin, iktidarı ve aynı zamanda iktidarın da bilgiyi güçlendirici özelliği tam da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Zira, Foucault'ya göre (2006), iktidar yararlı olduğuna

inandığı bilgiyi üretir ve destekler, fakat aynı zamanda kendi açısından yararlı olmayacağına inandığı bilginin üretimini de engellemeye çalışır. İktidarların, “kamu yararı”nı sağlama amacıyla bilginin üretimine ve bilgi merkezlerinin kurulmasına verdiği önem, aynı zamanda iktidarın bilgiyle elde edeceği avantajları da düzenlemektedir. Bauman’a göre bu durum, iktidarın kendisine bir meşruluk ve hareket alanı kazandırmaktadır (1996, 62). Amerika’da devlet eliyle kurulan *National Science Foundation*, *National Endowment for the Humanities* ve *Central Statistical Board* gibi kuruluşlar elde edilen bilgiyle var olan iktidarın güçlendirilmesine çalışmıştır. Bilginin tüm toplumsal alanlarda kullanımı, devlet eliyle gerçekleştirildiği sürece, iktidarı meşrulaştırma ve sürdürme amacına hizmet eder. Foucault’ya göre, bilgi ve iktidar ilişkisi karşılıklılık esasına dayanır. İktidarın sürekliliği, aynı zamanda bilginin de sürekliliğini gerektirmektedir: “İktidar işleyişinin bilgi nesnelere yarattığı, bunları ortaya çıkardığı, enformasyon biriktirdiği ve kullandığı da söylenmelidir. (...) İktidarın işleyişi sürekli olarak bilgi yaratır ve aksi yönde, bilgi de iktidar etkilerine yol açar” (Foucault, 2007: 35).

Bilginin iktidarla olan bu ilişkisi, Amerika’nın Soğuk Savaş’ın yol açtığı egemenlik mücadelesinde bilgiyi nasıl kullandığının da sorunsallaştırılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla devletin sosyal bilimlere sağladığı kaynaklar ve bu sayede dünyanın çeşitli bölgelerinde yürüttüğü harekâtları anlamak için özel olarak iki projeye değinmemiz gerekmektedir. Bunlardan ilki, 1950-1951 yıllarında yürütülen Truva Projesi ve diğeri de 1964’te Şili’de yürütülmeye çalışılan ancak başarısızlıkla sonuçlanan Camelot Projesi’dir.

4. Truva Projesi

Sosyal bilimcileri bir araya getiren, “Massachusetts Teknoloji Enstitüsü’nde (MIT) son derece gizli bir yaz dönemi çalışması şeklinde organize edilen proje, 1950-51 arasında MIT’de Soğuk Savaş için strateji, taktik ve askeri alt yapı konularına” yoğunlaşmıştı (Needell, 2000: 41). Bu projenin Amerikan sosyal bilimi ve dünya siyaseti açısından en önemli yanı, daha sonra Şili ve Brezilya gibi ülkelerde yapılacak olan devlet destekli projelere zemin hazırlamış olmasıdır. Amerika’nın Soğuk Savaş’ta etkin bir mücadele sergileyebilmesini sağlayacak olan sosyal yapı ve psikolojik araştırmaların öncüsü olması ve kısmi de olsa başarılı oluşu, proje artışına neden olmuştur. Ayrıca, doğa bilimlerinin ve teknoloji araştırmalarının dünya güç dengelerindeki öneminin bilinmesi yanında sosyal bilimlerin de bu güç dengesinde işlevsel olabileceğinin anlaşılması sosyal bilimlerdeki devlet destekli projelerin önemini arttırmıştır.

Truva Projesi, 1950’de *Donanma Araştırma Merkezi* tarafından finanse edilen ve ‘Demir Perde’ dünyasını anlama ve buraya Amerikan nüfuzunun yayılması amacını taşıyan bir projedir. Projede *Amerika’nın Sesi* radyosunun

Sovyetler tarafından engellenmesinin önüne geçmek için gerekli olan teknolojik çalışmaların yürütülmesi, ayrıca radyo programlarının kitle üzerinde nasıl bir etki bırakacağı tartışılmıştır. Projeye katılanlar sorunun sadece teknoloji yardımıyla çözülemeyeceğine, bu nedenle sosyal bilimsel yönün de göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekmişlerdir: “Dışişleri Bakanlığı tarafından, Rusya’nın, *Amerika’nın Sesi* radyosunu parazitler yaparak engellemesini bertaraf etmek için çalışmalar yapmak üzere çağrılan bizler, radyo konusunun bu şekilde tek boyutlu incelenmesinin, gerçek sorunu çözemeyeceğini anladık. Buradaki teknik sorun, birbirine bağlı bir koşullar demetinden yalnızca birini oluşturmaktadır. Birleşik Amerika’nın mesajlarının yöneltildiği ve yöneltilmesi gerektiği insanların doğası nedir? Hangi nihai etkilerin doğurulması istenecektir? Hangi tür mesajlar verilmek zorundadır?” gibi sorulara cevap verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Needell, 2000: 41-42).

Amerika’nın Sesi radyo ağı Amerikan başkanlarından Truman döneminde Dışişleri Bakanlığı bünyesinde *Geçici Uluslararası Enformasyon Servisi* tarafından Truman’ın söylevlerini deniz aşırı ülkelere yaymak amacıyla kuruldu. Soğuk Savaş’ın getirdiği güç ilişkileri ve nüfuz elde etme çabaları, Amerikan yaşam ve düşünce tarzının da tüm dünyaya yayılması gerekliliğini doğurdu. Komünist propagandaya karşı Amerika’nın dünya üzerindeki amaçları, yaşam biçimi ve özgürlüğe yaptığı vurgunun yayılması isteniyordu. Bu amaçla, Amerika’nın Sesi radyosunun kuruluşunun yanında bazı ek çalışmaların da yapılması gerektiği rapor edildi. Bu çalışmalar şöyle sıralandı: Amerikan yaşam tarzını anlatan filmler, gezginlerin desteklenmesi, kütüphane hizmetleri, öğrenci değişim programları (ki günümüzde yaygın olan Fulbright Bursu bu dönemin ürünüdür), mesleki ve ticari dergilerin yanında radyo kullanımının yaygınlaştırılması için hem radyo hem de vericilerin sağlanması (Needell, 2000: 50). Tabii sayılan bu yöntemlerin bir de kitle boyutu vardı. Burada da sosyal bilimcilerin demografik faktörler üzerinden analizleri ve propaganda teknikleri önem kazanıyordu. Zaten Amerika’nın Avrupa’daki mücadelesinin amacı, SSCB’ye karşı Avrupa ülkelerini kendi yanına çekmekti. Dolayısıyla böyle bir amaca ulaşmaya çalışılırken Avrupa’nın tarihsel, ırksal ve siyasal heterojenliğinin de hesaba katılması gerekiyordu (Needell, 2000: 51-52).

MIT’nin bu projenin yürütülmesindeki etkisi göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. MIT, bu projenin yürütülmesi için bazı sosyal bilimcileri kanalize ederek üzerine düşeni yapmış, Dışişleri Bakanlığı ve CIA de üniversiteye hem maddi yardımda bulunmuş hem de bazı merkezlerin açılmasına ön ayak olmuştur. *Uluslararası Araştırma Merkezi (CENIS)*’nin kuruluşu bu çerçevede gerçekleşmiştir. Merkezin müdürlüğüne CIA’deki görevinden sonra MIT’ye dönen Max Millikan getirildi. Merkezin CIA ve Ford Vakfı tarafın-

dan desteklenmesi, ileride birçok bilim insanı tarafından, akademik özgürlüğe vurulan darbe olarak görülecektir. Ancak, CENIS gibi merkezlerin kuruluşu, sonrasında değişik üniversitelerde de benzer yapılanmalara gidilmesine neden olmuş ve bu tür merkezlerin hem yayılma

5. Camelot Projesi

Camelot Projesi, Truva projesinden yaklaşık 15 yıl sonra uygulamaya konulan ancak tam bir başarısızlıkla sonuçlanan bir projedir. 1963 yılında uygulamaya konulmuş ancak projenin amaç ve yönteminin ifade edilenden farklı olduğu ve Amerikan hükümetinin çıkarlarına hizmet ettiği anlaşılınca iptal edilmiştir.

Camelot Projesi, "Savunma Bakanlığı'nın (DOD) sponsorluğunda gerçekleştirilen ve 'Fikirlerin Yarışı'nda avantajlı duruma geçmek amacıyla, Üçüncü Dünya devrimi ve kalkınmasını öngörme ve kontrol etmede davranış bilimleri uzmanlarını kullanan büyük bir projeydi" (Herman, 2000: 118). Projenin önemi hem bütçesinden -nitekim Mark Solovey'e göre, Amerikan tarihinin en büyük bütçeli, 4 yıl için 6 milyon dolar, projelerinden biriydi (Solovey, 2001: 171)- hem de projenin asıl amacının ortaya çıkmasından sonra yaşanan tartışmalardan kaynaklıydı. Benzer şekilde bu proje de ileride ayrıntılandırılacağı gibi, vakıf ve devlet fonlarından yararlanmış, özel sektör tarafından desteklenmiştir.

Camelot Projesi'nin diğer bir önemli yanı II. Dünya Savaşı'yla beraber önemi artan psikolojinin bu projeye daha da popüler hale gelmiş olmasıdır. Proje kapsamında yapılması planlanan, kamuoyu eğilimleri, mülakatlar, Üçüncü Dünya'nın zihniyet dünyası ve psikolojik harekâtlar psikolojinin değerini arttıran faktörler olmuştur. Psikologların 1945 sonrasında özellikle de Üçüncü Dünya ve kalkınma meselesine karşı geliştirdikleri yöntem ve teknikler Amerikan hükümetlerinin ve askeri kurumlarının dikkatini çekmiştir. "Örneğin, savaşın kökenlerinin ulusal karakterin psikolojik özellikleriyle evrensel gerçeklikler olan hayal kırıklığı ve saldırganlıkta aranması gerektiği fikri, kendine, ulusal güvenlik politikası çevrelerinde meraklı dinleyiciler buldu" (Herman, 2000: 119). Bu dinleyici kitlesi de psikologları, saldırganlığın önlenmesi ve kalkınma konusuna uygun bir psikolojinin oluşturulması konusuna yönlendiriyordu. II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan askeri ve siyasi kurumları askeri harekâtların yanında psikolojik yönlendirmelerin öneminin farkına varmıştı. Bu nedenle de psikolojinin Soğuk Savaş döneminde etkili bir şekilde kullanılmasını özendirdi.

Amerika'nın Soğuk Savaşla Üçüncü Dünya'ya yönelmesi sosyal bilimlerin de bu alana yönelmesini beraberinde getirdi. Dolayısıyla sosyal bilimlerin Üçüncü Dünya'nın özgürleşmesine yardımcı olacağı iddiası hâkimdi (Horowitz, 1994). Savunma Bakanlığı'na bağlı olan *Special Operations Rese-*

arch Office'in (SORO) desteklediği proje, Latin Amerika'daki sosyal değişmeyi inceleme, çatışan grup dinamiklerini anlama, sosyal dönüşüm ve çöküşün temellerini ortaya koyma amacına sahipti. Latin Amerika'da istenilen dönüşümü sağlama ve gerektiğinde isyancı grupları destekleyerek istenilen değişimi gerçekleştirme konusu projenin önemli alanlarından bazılarıydı (Lyons, 1969: 168). Projenin merkezi olarak Şili seçildi. Ancak Şili'nin dışında listede, Bolivya, Kolombiya, Ekvador, Paraguay, Peru, Venezuela, İran ve Tayland da vardı. Ayrıca Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kolombiya, Küba, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Guatemala, Meksika, Paraguay, Peru, Venezuela, Mısır, İran, Türkiye, Kore, Endonezya, Malezya, Tayland, Fransa, Yunanistan ve Nijerya'dan elde edilecek karşılaştırmalı tarihsel bilgilerle de proje desteklenecekti (Solovey, 2001: 181). Projenin başına da Brooklyn College Sosyoloji bölümünde profesör olan ve bölüm başkanlığı yapan Latin Amerika uzmanı Rex Hopper getirildi. Ayrıca Neil J. Smelser, Lewis Coser, James S. Coleman, S.N. Eisenstadt ve Jessie Bernard gibi sosyologlar da bu projeye danışmanlık yapıyordu (Diğer danışmanlar için bkz. Solovey, 2001: 198-199).

İç savaş yaşayan bir sosyal sistem modeline yoğunlaşan proje, aşama aşama buna ulaşmaya çalışıyordu. Bu aşamalar (Herman, 2000: 121): 1. Aşama. İç savaş konusundaki mevcut verileri gözden geçirme, 2. Aşama. II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen isyanlara ilişkin vaka örnekleri ortaya çıkarmak ve incelemek, 3. Aşama. İlk iki aşamanın 'kararlaştırılmamış bir ülkenin derinlemesine incelenmesinde kullanılmasını' sağlamak, 4. Aşama. Önceki aşamaların sağlanmasını gerçekleştirme.

Projede ulaşılmaya çalışılan amaçlar her ne kadar planlanmış olsa da projenin içeriğine dair Şili'li bazı sosyal bilimcilerin çok ciddi kaygıları söz konusuydu. Projenin danışmanlarından Pittsburgh Üniversitesi antropologlarından Hugo Natini'nin Şili'li bilim adamlarına bu projeyi tanıtırken projenin destekleyicileri hakkında yalan söylemesi projeye dair şüpheleri arttırdı. Projenin *Ulusal Bilim Vakfı (NSF)* tarafından desteklendiğini söylemiş, ancak projenin Savunma Bakanlığı bünyesindeki desteklerden beslendiği ortaya çıkmıştı. Projenin asıl amacının anlaşılması Norveç'li bir sosyolog olan Johan Galtung'un Şili'li akademisyenlere bilgi sızdırmasıyla gerçekleşti. Bu durumu 'Yankee casusluk planı' olarak niteleyen Şili hükümeti ve bilim insanları, projenin casusluk faaliyetlerini gerçekleştirmek için uygulamaya konulduğunu dile getirdiler. Hatta Şili senatosu bu projeyi kınayan bir bildiri de yayınladı. Artan tepkiler karşısında Amerikan Savunma Bakanı Robert McNamara 8 Temmuz 1965'te projenin iptal edildiğini ilan etti. Yaşanan bu tartışmalara Moskova'da kayıtsız kalmadı. Zira *Moskova Radyosu*, Camelot Projesi'nin Amerika'nın 'Latin Amerika'yı ele geçirme planı' olarak tanımladı (Solovey, 2001: 185). Camelot Projesine yöneltilen eleştiriler ve sonrasında tam bir skandala dönüşmesi, Savunma Bakanlığının bu

tür projelerden vazgeçtiği anlamına gelmemelidir. Özel vakıf ve derneklere sağladığı fonlar devam etmiş, farklı isimler altında dünyanın farklı bölgelerinde yine benzer amaçlarla araştırmalar yaptırmıştır. Sosyal bilimlerin bu kullanımı 1970'lerdeki ekonomik daralmaya kadar da devam etmiştir.

Sonuç

Amerikan sosyal biliminin devlet ve vakıfların fonlarıyla olan ilişkisi, bu fonların nerelerde kullanılacağına dair bir belirlemeyi de doğurmuştur. Devletle dirsek temasında bulunan sosyal bilimler, egemenlik mücadelesinde önemli işlevler üstlenmiştir. Truva ve Camelot projelerinin siyasal alanda yarattığı etki aynı zamanda bilimin kullanımına ilişkin tartışmaları da etkilemiştir. Soğuk Savaş'ın getirdiği egemenlik mücadelesi, askeri önlemlerin alınmasının yanında, bir taraftan liberal düşüncenin diğer taraftan da komünist düşüncenin daha fazla yayılmasını gerektirmiştir. Özellikle Amerika'nın hâkim olduğu alanların dışında Sovyetler'in etkisindeki alanları da etkilemek istemesi, iki süper gücü karşı karşıya getirmiştir. Liberal düşüncenin Sovyet hükümetleri tarafından etki alanının sınırlandırılmasına karşılık, Amerika da bu etkiyi azami düzeye çıkarmanın yollarını aramıştır. Bu amaçla, Truva projesini yürürlüğe koymuştur. Truva projesindeki temel amaç, Sovyetler Birliği'nin etki alanında bulunan toplumlara liberal düşüncüyü tanıtmak ve propagandasını yapmaktır. Bunu gerçekleştirmek için de radyodan yararlanılmıştır. *Amerika'nın Sesi* radyosunun yayınlarını bu bölgelere ulaştırmanın yolları aranmış ve yayınların konuları sosyal bilimciler tarafından belirlenmiştir. Kütüphane kuruluşları, gezginlerin desteklenmesi, demografik özelliklerin belirlenmesi, öğrenci değişim programları ve burs olanaklarının sağlanması önerileri de yine bu projenin içeriklerindedir. Truman döneminin önemli projelerinden olan Truva'dan yaklaşık 15 yıl sonra yürütülmeye çalışılan ancak başarısızlıkla sonuçlanan diğer proje ise Camelot'tur. Camelot projesinde ise, Şili özelinde ancak bir çok Ortadoğu ülkesinin de dahil edildiği -buna Türkiye de dahildir- geniş bir araştırma alanı oluşturulmuştur. Herman'dan daha önce de yapılan alıntıda görüldüğü gibi bu, "Üçüncü Dünya devrimi ve kalkınmasını öngörme ve kontrol etmede davranış bilimleri uzmanlarını kullanan büyük bir projeydi" (Herman, 2000: 118). Bu projeye, üçüncü dünyanın düşünce yapısı, psikolojik özellikleri, sosyal değişmesi ve çatışan grupları gibi konular açısından anlaşılmasına dayanıyordu. Bu amaçla psikologlar ve sosyologlardan faydalanılmış ve Amerikan tarihinin en büyük bütçeli projelerinden biri haline gelmiştir. Ancak, projenin asıl amacının ortaya çıkması beraberinde projenin iptalini de doğurmuştur.

Tarafsızlık düsturunu yitirmiş bir bilimin siyaset ve dolayısıyla da devletle olan ilişkisi sosyal bilimlerin itibarını da zedelemiştir. Aktarılan fonlara

göre araştırma projeleri geliştirilmiş bu da Irving L. Horowitz gibi isimlerin sosyal bilimin siyasetle olan ilişkisini sorgulamasına neden olmuştur. Siyasal yönelimler, sosyal bilimlerin ilgi alanlarını direkt olarak belirlemiş, bu da beraberinde sosyal bilimlerin ısmarlama araştırmalara yönelmesinin temel nedeni haline gelmiştir. Parsons'ın çalışmasını destekleyen Standart Oil gibi kuruluşlar benzer şekilde devlet kademelerinde de aynı etkiyi yaratmıştır. Soğuk Savaş'ın iki süper güç arasında meydana getirdiği egemenlik mücadelesi, tarafların siyasal mücadelenin yanında bu mücadeleye destek olabilecek bazı araştırmaları da işe koşmalarına neden olmuştur. Truva ve Camelot Projeleri de bunun bir göstergesidir. Zira, her iki proje de Amerika tarafından Soğuk Savaş'tan galip çıkmanın araçları olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, bütün bu tartışmalar bizlere Amerika'da devletin ve özel vakıfların sosyal bilimlere aktardığı paraların sosyal bilimlere nasıl bir yön tayin ettiğini ve bilimin siyasetle nasıl bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- BAUMAN Zygmunt (1996), *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, (Çev. Kemal Atakay), Metis Yayınları, İstanbul.
- CAMIC Charles (2007), "On Edge: Sociology During the Great Depression and the New Deal", *Sociology in America: A History*, (in), (Edt. by. Craig Calhoun), The University of Chicago Press, Chicago, pp. 225-280.
- CONVERSE, J. M. (1987), *Survey Research in the United States: Roots and Emergence 1890-1960*, University of California Press, Berkeley.
- ENGERMAN, David C. (2012), "Social Science in the Cold War", *Isis*, Vol. 101, No. 2, pp. 393-400.
- FOUCAULT Michel (2006), *Deliliğin Tarihi*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara.
- FOUCAULT Michel (2007), *İktidarın Gözü: Seçme Yazılar*, (Çev. Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- HERMAN, Ellen (2000), "Camelot Projesi ve Soğuk Savaş Döneminde Psikolojinin Macerası", *Üniversiteler ve Amerikan İmparatorluğu: Savaş Döneminde Sosyal Bilimlerde Para ve Siyaset*, (iç.), Edt. Christopher Simpson, Çev. Musa Ceylan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, s. 117-146.
- HOROWITZ, Irving Louis (1994), *The Decomposition of Sociology*, Oxford University Press, New York
- HOROWITZ, Irving Louis and KATZ, James Everett (1975), *Social Science and Public Policy in the United States*, Praeger Publishers, New York.
- LYONS, Gene M. (1969), *The Uneasy Partnership: Social Science and the Federal Government in the Twentieth Century*, Russel Sage Foundation, New York.
- NEDELL, Allan A. (2000), "Truva Projesi ve Sosyal Bilimlerin Soğuk Savaş Tarafından İlhakı", (iç.), *Üniversiteler ve Amerikan İmparatorluğu: Savaş*

- Döneminde Sosyal Bilimlerde Para ve Siyaset, (Edt. Christopher Simpson, Çev. Musa Ceylan), Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, s. 41-69.
- NICHOLS, Rodney W. (1993), "Federal Science Policy and Universities: Consequences of Success", *Deдалus*, Vol. 122, No. 4, pp. 197-224.
- PLATT, Jennifer (1996), *A History of Sociological Research Methods in America: 1920-1960*, Cambridge University Press, New York.
- Recent Social Trends in the United States, Report of the President's Research Committee on Social Trends, 2 Volumes. (1933), McGraw Hill Book Co., New York.
- RHOADES, L. J. (1981), *A History of the American Sociological Association: 1905-1980*, American Sociological Association Press, Washington.
- SOLOVEY Mark (2001), "Project Camelot and the 1960s Epistemological Revolution: Rethinking the Politics-Patronage-Social Science Nexus", *Social Studies of Science*, Special Issue: Science in the Cold War, Vol. 31, No, 2, pp. 171-206.
- TURNER, Stephen P. and TURNER, Jonathan H. (1990), *The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology*, Sage Publications, California.
- WAGNER Peter (2001), *A History and Theory of the Social Sciences*, Sage Publication, London.
- WATERS, Lindsey (2009), *Akademinin Düşmanları*, (Çev. Müge Özbek), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.